

Aleš Gabrič

Izključevanje Teološke fakultete iz Univerze v Ljubljani

Z letom 1945 se je v Sloveniji (in Jugoslaviji) začelo novo obdobje. Dialektični materializem kot ideologija vladajočega sloja in zagovarjanje kolektivismu namesto individualizma je bilo seveda v nasprotju z načeli, ki jih je zagovarjala rimskokatoliška Cerkev, s tem pa tudi Teološka fakulteta, saj so bili njeni profesorji med poglavitnimi katoliškimi ideologi v Sloveniji, fakulteta pa je šolala velik del duhovniškega kadra na Slovenskem.

Odnos komunistične oblasti do katoliških intelektualcev in znanstvenih in kulturnih ustanov, ki so tudi po letu 1945 delovale na krščanskih idejnih izhodiščih, nikakor ni bil enoznačen, čeprav je bil v temeljih odklonilen do vsega, kar ni izhajalo iz marksistične ideologije, kakor so jo razumeli vodilni jugoslovanski in slovenski politiki. Zato lahko tudi v odnosu do Teološke fakultete sledimo več različnim obdobjem, ko je bila včasih ta bolj na prepihu, drugič bolj na obrobju, v posameznih trenutkih pa prav v žarišču dogajanja. Prav tem osrednjim točkam, ko se je v temeljih spreminjal položaj Teološke fakultete v okviru univerze in širše gledano v celotni družbi, je treba posvetiti nekoliko več pozornosti in nekoliko dopolniti preveč poenostavljene trditve, da je bila Teološka fakulteta leta 1952 izključena iz univerze. Izključevanje Teološke fakultete iz univerze in nato iz javnosti je namreč potekalo v več korakih, zato je prav, da se ustavimo pri vsakem posebej in natančneje pogledamo posamezne uradne ali poluradne akte, ob tem pa tudi pojasnimo, kakšne spremembe so ti dejansko prinašali v položaj in delo osrednje teološke znanstvene ustanove na Slovenskem.

Pri ocenjevanju položaja Teološke fakultete in teologije kot vede v Sloveniji po letu 1945 na splošno se moramo seveda zavedati, da je tudi ta problem sodil v širši sklop vprašanj o odnosu med državo in Cerkvijo, ki pa jih na tem mestu ne mislim posebej pojasnjevati, saj so že obdelani v številnih monografijah ali razpravah.¹

¹ Naj navedem le nekaj temeljnih del, kjer je navedena tudi druga relevantna literatura: Dragoljub R. Živojinović: *Vatikan, katoliška crkva i jugoslovenska vlast 1941-1958*, Prosveta, Beograd 1994; Metod Benedik, Janez Juhant, Bogdan Kolar (ur.), *Cerkev na*

1. Teološka fakulteta v letu 1945

Leta 1945 v odnosu države do Cerkve problem Teološke fakultete še ni prišel v ospredje. Cerkev je tedaj najbolj prizadela agrarna reforma in nekateri drugi ukrepi, ki so prizadeli njeno ekonomsko strukturo, motenje karitativne dejavnosti in začetek ločevanja Cerkve od države, ki v uradnih cerkvenih strukturah ni naletel na ugoden odmev. V šolstvu je bila primarna naloga nove oblasti poddržavljanje vseh šol in drugih vzgojnih ustanov, kar so občutile zasebne gimnazije, zasebni dijaški in študentski domovi ipd. Nekatero od teh ustanov, zlasti v severni polovici Slovenije, so prenehale delovati že med vojno. To je veljalo tudi za mariborsko bogoslovje, ki pa mu leta 1945 ni bila omogočena obnoveitev delovanja.

Teološka fakulteta je bila od ustanovitve univerze 1919 državna ustanova in je ukrepi proti privatnim šolam, kot je bila škofijska gimnazija v Šentvidu, šole v uršulinskem samostanu v Ljubljani, zavodi v Lichenturnu ali Marijanišču niso prizadeli. Zaradi kulturnopolitičnih sprememb leta 1945 fakultete ljubljanske univerze niso bile več podrejene beograjskemu ministrstvu za prosveto kot do leta 1941, temveč je zanje pristojna oblast postalo novo slovensko ministrstvo za prosveto, za prvega slovenskega prosvetnega ministra pa je bil v Narodni vladi Slovenije maja 1945 imenovan Ferdo Kozak.

V zimskem semestru 1945/46 se je tako začelo delo Teološke fakultete v novih kulturnopolitičnih okoliščinah, »četudi se je v oktobru vpisalo samo 11 slušateljev«.² Teološka fakulteta je prvo povojno obdobje vsaj formalno uživala enak status kot druge državne visoke šole, o čemer piše Matej Kobal: »Nove razmere so prinesle teologom nekaj ugodnosti. Kot študenti univerze so imeli urejeno socialno in zdravstveno zavarovanje, popuste pri voznih kartah, možnost odložitve služenja vojaškega roka.« Negativna stran novih časov pa se je po drugi strani pokazala v splošnem nezaupanju oblasti do vseh s Cerkvijo povezanih zadev, kar je Kobal v nadaljevanju svojih misli orisal takole: »Še več pa je bilo težav. Za mnoge so vpisu na Teološko fakulteto sledila zasliševanja, za nekatere tudi zapor. Študenti si med seboj niso mogli zaupati.

Slovenskem v 20. stoletju, Družina, Ljubljana 2002; Mateja Režek, *Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana. Odnosi med državo in katoliško cerkvijo v letih 1949-1953*, v: *Zgodovinski časopis*, 53 (1999), št. 3, 367-390; Tamara Griesser Pečar, *Pomen »osvoboditve« za slovensko katoliško cerkev*, v: Aleš Gabrič (ur.), *Slovenija v letu 1945*, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1996, 111-138; Viljem Pangerl, *Cerkev v Sloveniji po drugi svetovni vojni*, v: Metod Benedik (ur.), *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, Mohorjeva družba, Celje 1991, 235-251.

² V. Fajdiga, *Iz kronike Teološke fakultete v Ljubljani v letih 1945 do 1965*, v: BV 25 (1965), 188.

Zaslišanja so bila dobra priložnost za izvajanje pritiska na bogoslovce, ki so jih tudi drugače na vse mogoče načine skušali odvrniti od študija teologije.«³

Vsekakor Teološka fakulteta leta 1945 še ni bila deležna netolerantnih ukrepov oblasti, kakršnih so bile deležne druge verske vzgojne ustanove. To je posredno razvidno tudi iz pastirskega pisma katoliških škofov Jugoslavije, izdanega na škofovski konferenci 20. septembra 1945 v Zagrebu. V delu izjave, kjer so škofje zapisali, da je »na vzgojnem področju katoliški Cerkvi zadana cela vrsta udarcev«,⁴ so namreč naštetih problemi v zvezi z izrinjanjem in onemogočanjem poučevanja verouka, zapiranjem privatnih katoliških srednjih šol, internatov in sorodnih ustanov, ni pa omenjeno visoko šolstvo oziroma študij teologije.

Od političnih akcij v letu 1945 so se Teološke fakultete, tako kot vseh drugih znanstvenih in kulturnih ustanov, neposredno dotaknile čistke v vrstah zaposlenih. Te so bile po porazu nacizma, tako kot drugod po Evropi, opravljene tudi v Sloveniji oziroma Jugoslaviji in so segle tudi na univerzo. Toda za razliko od demokratičnega dela Evrope, kjer je prišlo predvsem do obračuna s sodelavci okupatorja in somišljeniki fašizma in nacizma, je v državah s komunistično oblastjo hkrati s tem potekal tudi obračun z osebnostmi, ki jih je nova oblast štela za svoje realne ali potencialne politične ali idejne nasprotnike, svoje početje pa je zakrinkala v masko obračunavanja z ostanki fašizma. Na Univerzi v Ljubljani so čistke zajele vse njene članice, pri čemer je šlo za obrnjen položaj od tistega v letih vojne 1941–45. Za ta leta velja, da so iz službe odpuščali sodelavce osvobodilnega boja in so bile najbolj na udaru Filozofska, Medicinska in Tehniška fakulteta, medtem ko iz Teološke v tem času ni bil odpuščen nihče. Leta 1945 pa se je situacija obrnila. Med dvanajstimi s spiska profesorjev, ki so bili odpuščeni iz službe, ker so pobegnili iz Slovenije, jih je bilo polovico, šest, iz Teološke fakultete.⁵ Nadomestili so jih večinoma s profesorji iz leta 1941 ukinjenega mariborskega bogoslovja.⁶

Teologija kot veda je bila na udaru zaradi stališč nove vladajoče politične elite, ki je menila, da Cerkev in vse njene ustanove širijo neznanstven pogled na svet in bi jim bilo zato treba onemogočiti pot do ljudi. Po zgledu cerkvenega indeksa je tudi nova oblast sestavila spisek prepovedanih del. Na njem so bila dela tistih, ki so bili odpuščeni iz služb, pa tudi nekaterih vodilnih katoliških teologov, ki so ostali v Ljubljani. Od bivših ali tudi še tedanjih profesorjev Teološke fakultete tako na spisku

³ M. Kobal, *Delo slovenskih študentov teologije*, v: BV 50 (1990), 35.

⁴ B. Kolar, *V Gospoda zaupam*, Ljubljana 2000, 119.

⁵ A. Gabrič, *Odpuščanje profesorjev Univerze ...*, v: *Objave*, št. 6, oktober 2000, 14–17.

⁶ V. Fajdiga, n. d., 188; M. Smolik, *Kronika državne Teološke fakultete*, v: BV 29 (1969), 176.

najdemo dela Aleša Ušeničnika, Lamberta Erlicha, Alojzija Odarja ter številna dela in revije, pisane s katoliškega zornega kota, v katerih so objavljali profesorji Teološke fakultete in ki so bile verjetno dokaj brane med profesorji in bogoslovci na teologiji.⁷

2. Odlok o izključitvi fakultete iz univerze iz leta 1946

Komunistična oblast je odnos do svojih nasprotnikov začela zaostrovati po zmagi na volitvah novembra 1945, ki so utrdile oblast na notranje- in zunanjepolitičnem prizorišču. Oblastniki so menili, da je prišel pravi čas za radikalnejše posege proti idejnim in političnim nasprotnikom. Nov politični sistem je zakoličila ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije, proglašena zadnjega dne zasedanja ustavodajne skupščine 31. januarja 1946. Z njo je bila tudi v ustavnem sistemu Cerkev ločena od države, kar pa so si seveda različni ljudje različno razlagali. Nacela, zapisana v 25. členu ustave, so določala:

»Državljanom je zajamčena svoboda vesti in svoboda veroizpovedi. Cerkev je ločena od države.

Verske skupnosti, katerih nauk ne nasprotuje ustavi, so svobodne v svojih verskih stvareh in v izvrševanju verskih obredov. Verske šole, ki pripravljajo duhovniški naraščaj, so svobodne, toda pod splošnim nadzorstvom države.

Zloraba cerkve in vere v politične namene in politične organizacije na verski podlagi so prepovedane.

Država lahko materialno pomaga verskim skupnostim.«⁸

Za probleme, o katerih bomo govorili, je zanimiv še 38. člen ustave, ki je govoril o šolstvu. V njem so zapisali tudi razlike med državnimi in zasebnimi šolami: »Šole so državne. Samo z zakonom se lahko dovoli ustanavljanje zasebnih šol, a njih delo je pod kontrolo države.« Še enkrat pa so ponovili tisto, kar je z drugimi besedami zapisano že v 25. členu ustave: »Šola je ločena od cerkve.«⁹

Po vzpostavitvi novega političnega sistema je bilo v času hude centralizacije Jugoslavije šolstvo eno izmed tistih resorjev, kjer je republiška oblast zadržala najbolj močne vzvode, a zlasti organizacijske, manjše pa so bile njene možnosti dirigiranja šolske politike. Za področje znanosti in šolstva, kamor so sodile tudi teološke fakultete, je postal odločujoči vla-dni organ na zvezni ravni komite za šole in znanost pri vladi FLRJ, ki ga je prezidij ljudske skupščine ustanovil skupaj s še nekaterimi drugimi komiteji 8. marca 1946. Omenjeni komite je moral med ostalimi nalogami

⁷ ARS, AS 231, šk. 37, dok. 3159-45.

⁸ Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije, 2/46, št. 10 (1. 2. 1946), 77-78.

⁹ Prav tam, 79.

oblikovati načela delovanja za šolske ustanove vseh vrst v Jugoslaviji. Njegov prvi predsednik je postal eden vodilnih slovenskih kulturnih ideologov Boris Zihlerl, ki je na tem položaju ostal do junija 1947. V času njegovega predsednikovanja so sprejeli več ukrepov, ki so dodobra posegli na šolsko področje, med temi pa so bili tudi takšni, ki so se dotikali položaja teoloških fakultet.

Komite za šole in znanost je 5. novembra 1946 poslal vsem republiškim ministrstvom prosvete okrožnico, v kateri so narekovali nov odnos do verskega šolstva v celoti. V Ljubljani so jo prejeli 7. novembra in se seznanili z novimi direktivami, ki so predpisovale:

»V zvezi z jasnim stališčem Ustave FLRJ in v zvezi z odločitvami Komiteja za šole in znanost Vlade FLRJ vas naprošamo, da rešite vprašanje šol, ki niso v rokah države, če takšne pri vas še obstajajo, t.j. gimnazije se ne morejo smatrati kot verske šole, te kot takšne naj se ukinejo (npr. nadbiskupska gimnazija v Zagrebu), a za ustanovitev verskih (specifičnih) šol je potrebno - po Ustavi - zahtevati posebno dovolilnico od Vlade dotične republike.

Hkrati izvedite izločitev teološke fakultete kot specifične verske šole, iz sklopa Univerze.« Pod direktivo je bil podpisan sekretar komiteja Ivo Frol.

V Ljubljani so na direktivo dokaj hitro reagirali. Minister za prosveto Ljudske republike Slovenije dr. Ferdo Kozak je že 15. novembra podpisal odločbo sledeče vsebine:

»Na podlagi 25. člena Ustave FNRJ in v zvezi z dopisom Komiteta za šole in znanost pri vladi FNRJ v Beogradu št. 6371 z dne 5. novembra 1946

o d l o č a m

naj se izloči teološka fakulteta kot specifična verska šola iz sklopa univerze.

Osebe teološke fakultete, ki ima pogoje za upokojitev, je predlagati za upokojitev, ostalo osebje, ki se ne more zaposliti na univerzi, pa odpustiti iz državne službe. Prav tako je treba predložiti ministrstvu za prosveto točno poročilo o tem, katera imovina je last države, in katera eventuelno (n. pr. knjižnica, inventar itd.) je last bivšega bogoslovja.«¹⁰

To je bil eden od zadnjih dokumentov, ki jih je podpisal dr. Ferdo Kozak v svojstvu ministra za prosveto, saj ga je že čez pet dni, t.j. 20. novembra 1946, na tem mestu zamenjala Lidija Šentjurs. A stvari glede teološke fakultete so medtem že tekale dalje. Še istega dne, ko je Kozak odločbo podpisal, jo je šef oddelka za znanost Janez Logar posredoval dalje rektoratu univerze v Ljubljani in v spremnem dopisu zapisal: »V prilogi vam pošiljamo odločbo ministra za prosveto z dne 15. novembra 1946 št. II-20563/1 s katero se izloči teološka fakulteta iz sklopa univerze - v izvršitev.«

Če bi v državi uredbe z ministrovim podpisom kaj veljale, bi lahko rekli, da je bila pravno-formalno Teološka fakulteta v Ljubljani izločena iz sklopa Univerze v Ljubljani 15. novembra 1946. Toda do izvršitve odločbe ni prišlo, saj naj bi rektor dekanu Teološke fakultete dr. Janezu Fabijanu odločbo le pokazal.¹¹ Nejasen položaj je bil razviden tudi iz poročil o delu Univerze v Ljubljani. Ko je npr. Hugo Skala 18. januarja 1947, torej dva meseca po izdaji odločbe, poročal o problematiki ljubljanske univerze, je med ostalim navedel tudi, kaj dejansko je bilo storjenega v zvezi z omenjeno odločbo ministra za prosveto:

»Izločitev teološke fakultete.

Opozarjam na oddelek (mišljeno: odlok; op. p.) ministrstva prosvete z dne 15. nov. 1946, s katerim se je odredila izločitev teološke fakultete iz sklopa univerze. Odlok se še ni izvedel. Ali naj pri tem ostane?«¹²

Dejansko se do leta 1949 ni kaj dosti spremenilo. Odločba iz leta 1946 je bila mrtva črka na papirju, ki ni bila objavljena v Uradnem listu ali sorodnih uradnih glasilih. Bila je odločba, ki ni nikogar vznemirjala in zaradi katere se ni čisto nič zgodilo ali spremenilo. Dokaz, da ni pomenila praktično ničesar, je tudi dejstvo, da se ni zapisala v zavest sodelavcev fakultete, saj v kronologijah in prispevkih o delu Teološke fakultete ni bila omenjena.

Teološka fakulteta je tako do naslednjih zakonskih sprememb leta 1949 vsaj de facto ostala članica Univerze v Ljubljani, z ozirom na splošno nepoznavanje odloka o izključitvi pa bi lahko rekli, da je bila tudi de iure še njena članica. Njena predstavnika (dekan in prodekan) sta se kot redna člana udeleževala sej univerzitetnega sveta, sprejeti predpisi za univerzo so veljali tudi za Teološko fakulteto, tiskani javni Seznamei predavanj pa so jo navajali kot redno članico univerze. Za razliko od Teološke fakultete so bili, denimo, podatki za Medicinsko fakulteto navedeni ločeno, saj je zanjo veljal sklep zvezne vlade o izločitvi iz sklopa Univerze v Ljubljani iz junija 1945, ki ga je slovenska vlada izvršila z odlokom, objavljenim 4. avgusta 1945 v Uradnem listu, v katerem je razpustila dotedanji fakultetni svet in razrešila vodilne, imenovala nove profesorje in Medicinsko fakulteto iz pristojnosti ministrstva za prosveto prenesla v pristojnost ministrstva za narodno zdravje.¹³

Po letu 1945 je vpis na Teološko fakulteto nekaj let postopoma naraščal, od 52 vpisanih v zimskem semestru študijskega leta 1945/46 na

¹⁰ ARS, AS 231, š. 55, Odločba, št. 20563/1-46. Isti dokument tudi v šk. 15. Glej tudi spremne dopise k odločbi.

¹¹ *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919-1969*, Ljubljana 1969, 572; glej tudi: M. Smolik, n. d., 177.

¹² ARS, AS 231, š. 15, Poročilo Huga Skale ministru za prosveto, 18. 1. 1947.

¹³ *Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije*, št. 23 (4. 8. 1945), 101-102.

več kot 70 ob koncu leta 1946/47, leto kasneje jih je bilo že več kot 90, s študijskim letom 1948/49 pa se je ustalil na nekaj več kot sto vpisanih študentih teologije.¹⁴

3. Leto 1949 – izven univerze, a še v sklopu javnega šolstva

Do dejanske izločitve Teološke fakultete iz Univerze v Ljubljani je prišlo v študijskem letu 1949/50. Pri tem moram opozoriti na podrobnost, na katero dosednji pisci – vključno s piscem teh vrstic – o tej tematiki niso bili dovolj pozorni. Običajno so vsi zapisali pavšalno, da je bila Teološka fakulteta izključena iz univerze leta 1952. Toda tedaj je bila dejansko pahnjena na obrobje, izključena iz sistema javnega šolstva. Ko govorimo zgolj o izključitvi Teološke fakultet iz Univerze v Ljubljani, moramo torej kot prelomno letnico omeniti leto 1949 (in nato izvedbo v letu 1950). V spomin pa se je leto 1952 zapisalo zato, ker je bila tedaj fakulteta postavljena pred hude težave, kar pa za spremembe v letu 1949 še ne velja.

Prva močnejša zarez v organizacijo visokega šolstva v Sloveniji po drugi svetovni vojni je bila opravljena leta 1949. Ljudska skupščina je 21. oktobra 1949 sprejela zakon o ureditvi visokega šolstva v Sloveniji, ki je razbil dotedanjo enotno univerzo na tri visokošolske ustanove, humanistično-družboslovno Univerzo ter Tehniško visoko šolo in Medicinsko visoko šolo. Sedmi člen zakona pa je predpisal: »Teološka fakulteta ljubljanske univerze se izloči iz sestava ljubljanske univerze in postane samostojna fakulteta.« Toda zanjo so tako kot za druge samostojne visokošolske ustanove še vedno ostale v veljavi enake zakonske določbe, saj je ostala državna fakulteta, podrejena ministrstvu za znanost in kulturo.¹⁵

Vlada Slovenije je podzakonske akte za ta zakon izdala decembra 1949. V uredbi o organih in učnem osebju univerze, visokih šol in samostojnih fakultet je bilo na koncu navedeno, da »za samostojne fakultete veljajo smiselno vse določbe te uredbe, so pa neposredno podrejene ministru za znanost in kulturo«.¹⁶

Teološka fakulteta tako od konca leta 1949 uradno ni bila več članice univerze, toda stiki med njima niso bili prekinjeni. Nikakor pa se ni spremenil položaj teološke fakultete do prosvetnih oblasti, saj ni bila edina v položaju samostojne visokošolske organizacije neposredno podrejena novemu slovenskemu ministrstvu za znanost in kulturo. Njen

¹⁴ Podatki povzeti po *Seznam predavanj za ... semester ...*, ki jih je izdajala Univerza v Ljubljani.

¹⁵ *Uradni list Ljudske republike Slovenije* 6/46, št. 33 (25. 10. 1949), 237-238.

¹⁶ *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, 6/46, št. 39 (27. 12. 1949), 271.

položaj tako ni bil nič slabši kot pred spremembami, saj je bila del javno priznanega državnega šolstva, redno financiranega iz proračuna pristojnega ministrstva, profesorji in študentje pa so bili še nadalje pravno izenačeni s kolegi iz drugih visokošolskih ustanov.

Izvedba zakonodajnih novosti se je nekoliko zavlekla, pa ne zaradi pomislekov idejne narave, temveč zaradi povsem praktičnih težav, zlasti iskanja prostorov za nove rektorate in dekanate ter podobne administrativne težave. Konkretno je univerzitetni senat, še v stari sestavi tudi s predstavniki Teološke fakultete, o izvedbi zakona o ureditvi visokega šolstva v Sloveniji razpravljal 27. januarja 1950. Uvodoma so se člani seznanili, da so uredbe »stopile v veljavo že s koncem leta 1949, de iure, treba pa je najti pota in način za izvedbo teh uredb«. V diskusiji se je pokazalo, da bodo težave zlasti z iskanjem novih prostorov. Dekan Teološke fakultete dr. Anton Trstenjak je omenil, »da bo teološka fakulteta takoj po izselitvi agronomske predavalnice lahko izvedla osamosvojitve«. Tudi iz besed prorektorja dr. Rada Kušēja je bilo razvidno, da imajo težave s prilagoditvijo novi zakonodaji Tehniška visoka šola, ne pa tudi Agronomska in gozdarska fakulteta ter Teološka fakulteta, ki sta kot samostojni fakulteti še vnaprej tesno sodelovali z (okrnjeno) univerzo, ki so jo v pravnem oziru šteli za naslednico dotedanje univerze in ji zato ni bilo treba na vrat na nos voliti novih vodstvenih organov, temveč so le podaljšali mandat dotedanjim organom.¹⁷ Dekanat Teološke fakultete se je preselil na Alojzijevišče, toda še vedno je pri nekaterih zadevah tesno sodeloval z rektoratom univerze.

Univerzitetni organi so izvedbo nove zakonodaje zavlačevali do konca študijskega leta, da ne bi motili ustaljenega toka študija. Zaradi potrebe dokončne izvedbe zakona je bila za 23. marec 1950 sklicana izredna seja univerzitetnega zbora, ki pa prav tako ni prinesla vznemirljivih presretov. Rektor dr. Anton Melik je v poročilu omenil, da delovanje univerze in dveh samostojnih fakultet, s katerima sodelujejo, ni moteno. »Poslovanje novih samostojnih dveh fakultet v novem statutu ne nudi omembe vrednih problemov in je izvršljiva izločitev od stare univerze takoj. Celo preselitev teološkega dekanata v prostore fakultete bo mogoče izvesti v najkrajšem času,« je omenil Melik in nato dodal: »Poverjam dosedanjega dekana vsake od obeh fakultet, agronomsko-gozdarske in teološke, da skličeta fakultetni svet svojih fakultet, da izvedeta konstituiranje novih samostojnih fakultet ter izvedeta volitve dekana ter prodekana.«¹⁸

¹⁷ ZAMU, Zapisniki, knjiga 8, Zapisnik o redni seji univerzitetnega senata, 27. 1. 1950.

¹⁸ ZAMU, Zapisniki, knjiga 8, Zapisnik izredne seje univerzitetnega zbora, 23. 3. 1950; priloga: Poročilo rektorjevo, str. 13.

Po novi zakonodaji se je fakultetni svet samostojne Teološke fakultete konstituiral 23. marca 1950, dekanat se je preselil v Alojzijevišče, za novega dekana pa je bil izvoljen dr. Stanko Cajnkar,¹⁹ ki ja nato v več kot desetletju in pol postavil slovenski rekord v nepretrganem dekanovanju.

Preprosti sklepi in nepretresljive novosti so verjetno vplivale na to, da se leto 1949 oziroma 1950 ni zapisalo v spomin kot tisto, ko je bila Teološka fakulteta dejansko izločena iz univerze. Njeni predstavniki so se zadnjič (do ponovne vključitve v univerzo) udeležili vodstvenih sej univerzitetnih organov na prej omenjenih sejah, ko so se dogovarjali o načinu izvedbe nove zakonodaje. Da pa stare vezi niso bile prekinjene, kažejo tudi tiskani Seznami predavanj za naslednje semestre. Za študijsko leto 1949/50 je bila Teološka še vedno navedena kot del univerze, v naslednjem študijskem letu 1950/51 pa so bile v seznam predavanj skupaj uvrščene vse fakultete z izjemo Tehniške visoke šole, ki je imela povsem samostojno poslovanje in izdajala svoje tiskovine. V Seznamu predavanj za zimski semester 1950-51 so bili tako eden za drugim naštetimi programi štirih visokošolskih organizacij, kajti, kot je zatrdilo uredništvo publikacije, »ta preureditev in osamosvojitve tolikih novih visokih šol, narekovana po potrebah izgraditve naše socialistične družbe, pa v ničemer ne brani, da Univerza, Medicinska visoka šola, samostojna Agronomska in gozdarska fakulteta ter samostojna Teološka fakulteta ne bi skupaj izdale seznam predavanj, zaradi česar ga tudi skupno objavljamo«.²⁰ Izjema je bila torej le Tehniška visoka šola, ki je imela povsem svoje poslovanje.

Za fakultete dveh visokošolskih organizacij in samostojnih fakultet so veljali tudi enotni pravilniki, le da je v posameznih členih pisalo, da so za zadeve pristojni ali rektorja Univerze oziroma Medicinske visoke šole, odnosno dekana Agronomsko-gozdarske oziroma Teološke fakultete (ipd.). Bolj kot za druge pa so bile verjetno za Teološko fakulteto moteče nekatere novosti tistih let v študijskem procesu. Za vse študente in študentke je postal »strogo obvezen«²¹ predmet predvojaške vzgoje. Vse večja ideologizacija v visokem šolstvu je bila vidna tudi v Pravilniku o disciplinski odgovornosti študentov univerze visokih šol, samostojnih fakultet, akademij in višjih šol, ki ga je 16. avgusta 1950 izdal slovenski minister za znanost in kulturo dr. Jože Potrč. V njem je bilo zapisano za vsakega študenta teologije dokaj problematično (če ne nesprejemljivo) načelo, da »se usposabljaajo študenti za visokokvalificirane strokovnjake na posameznih področjih znanosti, tehnike ali umetnosti ter vzgajajo v

¹⁹ M. Smolik, *n. d.*, 177.

²⁰ *Seznam predavanj za zimski semester 1950-51*, Univerza, Ljubljana 1950, 5.

²¹ *Prav tam*, 10.

duhu marksizma-leninizma v predanosti svoji socialistični domovini in stvari socializma».²² Da bi bili bogoslovci deležni vsaj delček tega, je bil s študijskim letom 1950-51 tudi v študijski načrt Teološke fakultete zapisan predmet O razvoju socializma v FLRJ, za predavatelja pa je bil imenovan za vrhove katoliške Cerkve v Sloveniji »sporni« Jože Lampret.

Vse te spremembe pa niso vplivale na sam način študija in na pravice, ki so jih uživali profesorji in študentje. V pravnem smislu so bili še vedno izenačeni s profesorji in študenti na drugih fakultetah. Teološka fakulteta je že s samo omembo v zakonu ostala del javnega šolskega sistema in s tem deležna rednih proračunskih sredstev, njeni profesorji in študentje pa uradno enako obravnavani kot njihovi stanovski kolegi na drugih visokošolskih ustanovah (če ob tem odmislimo šikaniranje, ki so ga bili katoliški misleci in bogoslovci deležni dolga povojna leta).

4. Leto 1952 – izključitev iz javnega šolstva

Do dejanske izločitve Teološke fakultete iz sklopa javnega šolstva je prišlo leta 1952. Odnosi med Jugoslavijo in Svetim sedežem so bili tudi pred tem vse prej kot dobri, vendar je začetek petdesetih let prinesel še nadaljnje zaostrovanje odnosov, ki so dosegli najnižjo raven v vsem času komunistične vladavine v Jugoslaviji. Širši vzrok zaostrovanja so bili zaostreni mednarodni odnosi zaradi tržaškega vprašanja. Vatikan je bil v očeh Jugoslavije, s tehtnimi vzroki, označen za podpornika Italije, ki je podpihovala nasprotje do Jugoslavije in se proti komunistični državi postavljala v vlogo branika demokracije in zase zahtevala celotno Svobodno tržaško ozemlje (kar bi Sloveniji odrezalo dostop do morja). Rimokatoliška Cerkve v Sloveniji in vse ustanove v njenem okrilju so v takšnem položaju v očeh slovenskih (in jugoslovanskih) politikov veljale za organizacije, ki tako ali drugače podpirajo Jugoslaviji/Sloveniji neugodne rešitve tržaškega vprašanja. Zaradi tega so okrepile pritisk na Cerkve in njene ustanove, jih poskušale odtegniti vplivu Vatikana in spodbujale ustanavljanje »nacionalne cerkve«. Toda Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LR Slovenije, ki so ga ustanovili duhovniki, naklonjeni iskanju kompromisa z državo, je delovalo brez potrditve cerkvenih oblasti, ki so celo izobčile organizatorja društva, zaprti zagrebški nadškof Štepinac je postal kar mednarodni problem, njegovo razglasitev za kardinala prav na jugoslovanski državni praznik pa je oblast seveda razumela kot čisto provokacijo. Ko sta tako državna kot cerkvena stran nedvoumno pokazali, da nista pripravljeni na kompromise ali popuščanje, je bila prekinitev diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Vatika-

²² *Prav tam*, 97.

nom sredi decembra 1952 skorajda logičen zaključek konfliktnega leta 1952.

Posledica zaostrenih zunanjepolitičnih odnosov je bilo tudi poslabšanje odnosa med državo in rimokatoliško Cerkvijo v Jugoslaviji. Poostren odnos do inteligence iz katoliških krogov je Komunistična partija Slovenije načrtala na seji politbiroja 20. decembra 1951, ko so razpravljali zlasti o verouku, knjigi Strah in pogum Edvarda Kocbeka, vernicah na učiteljskih in v pedagoških službah in drugih »klerikalnih« vplivih v intelektualnih krogih ter nakazali potrebno po ustanovitvi nove državne verske komisije. Teološke fakultete so se nekajkrat dotaknili bolj obrobno, čeprav ni bilo nobenega dvoma, da bo v sklopu nove ofenzive tudi ta deležna hujših sankcij. V uvodnem referatu je npr. Boris Kraigher kritiziral Svet za prosveto in kulturo LRS (»šolsko ministrstvo«), da je premalo buden pri določenih potezah in da brez potrebnih političnih ukrepov dopušča, »da nekatera vprašanja rešuje aparat sam (npr. potrditev novih profesorjev na teološki fakulteti)«. V tedanjih časih je bila že tovrstna omemba dovolj velik signal, da je s takšnim načelom nekaj hudo narobe in da ga bo treba radikalno spremeniti. Med sklepi seje politbiroja teološka fakulteta še ni bila neposredno omenjena, sklenili pa so, da dokončno odpravijo verouk iz šol in ustanovijo versko komisijo, ki naj bi vodila politiko države do Cerkve.²³

V začetku leta 1952 je začela državna oblast izpolnjevati načrtane smernice in »reševati« en problem za drugim. Z drugim polletjem šolskega leta 1951/52 je bil verouk dokončno odpravljen iz učnih načrtov tudi na osnovnošolski stopnji. Prve mesece leta 1952 je zaznamovala tudi afera Kocbek, ko je bil ta kot zadnji, ki je vztrajal na stališčih, ki so jih krščanski socialisti zagovarjali ob vključitvi v Osvobodilno fronto leta 1941, prisiljen oditi v pokoj in mu je bilo za daljši čas onemogočeno javno delovanje. Cerkvena stran je bila omejena v zagovarjanju svojih stališč s še nadaljnjim omejevanjem tiska, saj sta bila v letih 1951 in 1952 ukinjeni glasili obeh škofijskih ordinariatov, mariborskega in ljubljanskega. Svojevrstno opozorilo vsem katoliškim intelektualcem, naj si ne drznejo nasprotovati državnim organom, pa je bil sodni proces proti sodelavcu SAZU Jakobu Šolarju in rednemu profesorju na Teološki fakulteti Janezu Fabijanu. Celotno dogajanje je spremljala propagandna vojna proti Cerkvi, ki je bolj ali manj zakrito namigovala, da je bila med vojno in da je tudi »danes« rimokatoliška Cerkev »izdajalka« slovenskih narodnih interesov.

Kot je iz vsega opisanega razvidno, je dokončni obračun s Teološko fakulteto le del širšega kulturnopolitičnega dogajanja, načrtanega ob koncu leta 1951 in opravljenega v letu 1952. Na Hrvaškem so z dokončno

²³ Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945-1954, 281-282.

izločitvijo teoloških fakultet iz javnega šolstva celo nekoliko bolj pohiteli kot v Sloveniji. Hrvaška vlada je 29. januarja 1952 ukinila bogoslovno fakulteto zagrebske univerze, hrvaški svet za prosveto, znanost in kulturo pa je tozadevna navodila izdal 13. februarja 1952. Dekan Teološke fakultete v Ljubljani dr. Stanko Cajnkar je poslal predsedniku države Josipu Brozu Titu posebno spomenico, v kateri je izrazil željo, da bi fakulteta še vnaprej ostala državna ustanova,²⁴ kar pa ni pomagalo, saj so odločitve že padle.

Svet za prosveto in kulturo Vlade Ljudske republike Slovenije (=šolsko ministrstvo) je dekanatu Teološke fakultete 4. marca 1952 poslalo kratek, a jedrnat dopis. Na njem je pisalo: »Z ozirom na ustavno določbo o ločitvi cerkve od države Vam sporočamo, da z 31. junijem t.l. teološka fakulteta preneha biti državna ustanova in da s tem dnem prenehajo vse proračunske in druge obveznosti našega Sveta do Vaše fakultete.

Probleme, ki v zvezi s tem nastanejo, rešujete preko Verske komisije pri Predsedstvu vlade LRS.«²⁵

Naglica pri izločanju Teološke fakultete iz javnega šolstva je vidna seveda tudi iz tega, da je po tem dopisu prenehala biti državna ustanova 31. junija, torej na dan, ki bi ga zaman iskali na kateremkoli koledarju.

Zaradi očitkov rimokatoliške cerkve in tujine na račun neprestanih napadov na Cerkev v Jugoslaviji se je te problematike v javnih izjavah dotaknil tudi predsednik države Josip Broz Tito. V pogovoru s skupino ameriških novinarjev je 11. marca 1952, torej še ne teden po izdaji navodila v Ljubljani, na vprašanje o napadih tiska na Cerkev med ostalim omenil tudi: »Do sedaj smo, ne ravno v skladu z ustavo, podpirali cerkev in verske skupnosti. Podpirali smo teološke fakultete, ne le katoliških, ampak tudi ostale. Sedaj jih ločujemo od države, vendar pa cerkvi ne branimo, da bi še naprej vzdrževala svoje šole in fakultete. Naj jih imajo tudi nadalje, vendar hočemo načelno ločiti cerkev od države. Naša ustava nam ne daje pravice, da bi te fakultete vzdrževali iz državnega proračuna, ker je cerkev ločena od države.«²⁶

Če natančneje analiziramo celotno dogajanje in kot njegov del tudi Titov govor, vidimo, da se je državna oblast pri izločanju teoloških fakultet iz univerz sklicevala na 25. člen ustave FLR Jugoslavije o ločitvi Cerkve od države, ki je dovoljeval verske šole za pripravo duhovniškega naraščaja pod splošnim nadzorstvom države. V nobenem uradnem aktu teološke visoke šole niso bile označene kot znanstvene ustanove. Oblast jih je torej načelno pojmovala zgolj kot notranje cerkvene, nika-

²⁴ *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919-1969*, 573.

²⁵ ARS, PV LRS, š. 19, 442-52, Dopis Sveta za prosveto in kulturo – Dekanatu Teološke fakultete, 4. 3. 1952.

²⁶ Broz, *Borba za socialistično demokracijo. Šesta knjiga*, str. 17.

kor pa ne kot znanstvene inštitucije, ki bi sodile v domeno zakonodaje za znanstvene in pedagoške ustanove.

Enako stališče z nekoliko drugačnimi besedami je Josip Broz Tito ponovil v razgovoru z delegacijo prvega kongresa Zveze študentov Jugoslavije 15. marca 1952. Dejal je, da so bili po izkušnjah s Stepinčevim primerom tudi v drugih spornih situacijah, ki so se pojavile v odnosu med državo in Cerkvijo, pripravljeni na hujše odmeve, a povsod do njih ni prišlo. »Ko smo sklenili, da bomo ločili teološke fakultete od države, sem pričakoval, da bo prišlo v inozemstvu do hujše gonje. Vendar pa do tega ni prišlo,« je ugotavljal predsednik države in nakazal, da so bile ene točke deležne močnejših, druge pa šibkejših odzivov. Zatem pa je dokaj jasno nakazal, da je problematika teoloških fakultet tako kot drugi pojavi v odnosu med državo in Cerkvijo povezana s splošnim zaostrovanjem v mednarodnih odnosih Jugoslavije: »Poprej smo te fakultete podpirali, čeprav to ni bilo v skladu z ustavo. To smo delali zato, ker smo hoteli urediti odnose s cerkvijo, da je ne bi iz inozemstva izkoriščali proti nam. Vendar pa so jo izkoriščali.«²⁷

Vodstvu teoloških fakultet v Ljubljani in Zagrebu sta se znašli pred številnimi težavami, saj sta se morali do določenga roka prilagoditi novemu položaju in pri državnih oblasteh doseči, da jim omogočijo delovanje kot zasebnim cerkvenim ustanovam. Poslovni odbor Jugoslovanske škofovske konference (tedaj Konference jugoslovanskega episkopata) v Zagrebu je aprila 1952 pripravil načrt, kako poskrbeti za nadaljnje delovanje fakultet v Zagrebu in Ljubljani oziroma kako omogočiti čim manj boleč prehod iz statusa državnih ustanov v status zasebnih na kanonskem pravu utemeljenih cerkvenih fakultet. Na pristojna mesta sta dopise škofovske konference 23. aprila 1952 poslala v. d. predsednika škofovske konference beograjski nadškof dr. Josip Ujčić in tajnik konference dr. Viktor Burić. V Ljubljani so dopisi romali na naslove predsedstva vlade, sveta za prosveto in kulturo, ministrstva za notranje zadeve in verske komisije. Ujčić in Burić sta v dopisu ocenila, da je bila Cerkev nenadoma postavljena pred dejstvo, da sta njeni dve bogoslovni fakulteti v Jugoslaviji ukinjeni, sama pa nima sredstev za njeno vzdrževanje, saj ji je bilo z agrarno reformo odvzeto vse tisto, kar bi ji omogočalo vzdrževanje fakultet kot cerkvenih ustanov. Zato so zaprosili pristojne zvezne in republiške (hrvaške in slovenske) državne organe, da bi fakultetam dodelila redne letne subvencije. Pri tem so se sklicevali na zadnji odstavek 25. člena ustave FLR Jugoslavije, ki je predpisal, da država lahko materialno pomaga verskim skupnostim. Posebej za Slovenijo je predsedstvo škofovske konference zaprosilo državno oblast, da

²⁷ *Prav tam*, 24-25.

v skladu s kanonskimi predpisi za nabiranje prispevkov za šolanje duhovnikov omogoči dvakrat letno zbiranje prispevkov od vernikov, ki bi bilo namenjeno posebej za Teološko fakulteto v Ljubljani. Škofovska konferenca je zaprosila še, naj ti prispevki ne bi bili obdavčeni. Zadnja prošnja se je nanašala na položaj študentov in profesorjev teoloških fakultet. Ta naj bi bil, kakor je zaprosila škofijska konferenca, še nadalje enak položaju, ki so ga uživali dotlej. Tudi študenti teoloških fakultet naj bi bili izenačeni s študenti na drugih fakultetah, tako da bi lahko odložili služenje vojaškega roka za čas trajanja študija. Profesorjem pa naj bi se še naprej priznavale že dosežene pravice v pogledu nazivov in družbenih odnosov; s tem so bili mišljeni tudi njihovi prihodki.²⁸

Morebitnega uradnega odgovora na prošnjo konference v doslej pregledanih arhivih nisem našel, iz drugih virov pa seveda vemo, da željam cerkvenega vodstva ni bilo ustreženo. Teološka fakulteta v Ljubljani je začela dobivati redne subvencije iz slovenskega proračuna, ki so bile seveda nižje od zahtevanih in pričakovanih, kar pa ni nobena posebnost, saj je to veljalo in še velja za vse znanstvene in kulturne ustanove na naših tleh. Poleg tega je uživalec subvencije v slabšem položaju že zaradi tega, ker je odvisen od vsakoletne dobre volje dajalca subvencije, medtem ko so redna proračunska sredstva (čeprav so prav tako nižja od zaprošenih) vsaj kolikor toliko stabilna in omogočajo realnejše načrtovanje delovanja.

Po prejetju stališč iz Zagreba je ordinarij Teološke fakultete v Ljubljani Anton Vovk 24. aprila 1952 dekanu dr. Stanku Cajnkarju sporočil, da ga »v smislu sklepa poslovnega odbora škofovskih konfernc, naproša in pooblašča, da prevzame od vlade LRS teološko fakulteto v Ljubljani kot predstavnik slovenskih škofij in uredi vsa vprašanja, ki bodo nastala v tej zvezi.«²⁹

Neprijetno situacijo, v kateri se je znašla Teološka fakulteta, je tako v prvih letih njenega izobčenja večinoma urejal dr. Stanko Cajnkar, sprva v odnosu do notranjega ministrstva, po ustanovitvi nove Komisije za verska vprašanja pri slovenski vladi novembra 1953 pa je le-ta postala pristojen državni sogovornik dekanata Teološke fakultete. Komisijo za verska vprašanja je dolga leta vodil Boris Kocijančič, ki je bil tudi član vladne komisije, ki je leta 1952 uredila prevedbo Teološke fakultete iz državne v zasebno ustanovo. »Sodelovanje med fakulteto in Versko komisijo pa bi mogli imenovati naravnost vzgledno«,³⁰ je leta 1969 zapi-

²⁸ ARS, PV LRS, š. 19, 442-52, Dopisi Predsjedništva biskupskih konferencija - Predsedstvu vlade LRS, 23.4.1952.

²⁹ ARS, PV LRS, š. 19, 442-52, Dopis škofijskega ordinariata v Ljubljani dekanatu teološke fakultete v Ljubljani, 24.4.1952.

³⁰ S. Cajnkar, *Delo fakultete po ločitvi od univerze*, v: BV 29 (1969), 179.

sal Stanko Cajnkarnjem in pri tem prezrl nesporazume, ki so se pojavljali med njima. Hkrati pa je povedal tudi, da so zapletom leta 1952 sledila leta, ko so se skušali zapleti reševati na bolj strpen in za obe strani sprejemljiv način.

5. Teološka fakulteta kot zasebni cerkveni zavod

Seznam predavanj za študijsko leto 1952-53³¹ Univerze v Ljubljani Teološke fakultete prvič od obstoja univerze niti z besedo ni omenil. Nikjer tudi ni bilo navedeno, zakaj in kako je prišlo do te nenadne spremembe, tako kot je bilo npr. pojasnjeno po sprejetju nove univerzitetne zakonodaje v letu 1949.

Dogajanja so potekala v veliki meri v zakulisju, državni organi pa so hoteli nastali položaj izkoristiti tako, da so nadaljnje financiranje pogojevali z ukrepi, ki bi jim omogočali poseganje v notranje delovanje sicer zasebne cerkvene ustanove, torej državno nadzorstvo nad fakulteto ne le ohraniti, temveč ga še okrepiti. Teološka fakulteta se je morala registrirati pri notranjem ministrstvu in pripraviti za to statut, ki je ustrezal zahtevam državne oblasti. Komisija za verska vprašanja je navedla, da gre zasluga, da so škofje pristali na tovrstno formulacijo statuten (šlo je za dva statuta, za statut Teološke fakultete in statut velikega semenišča; op.p.) »naši ekonomski politiki do Teološke fakultete, ker je bilo dodeljevanje subvencije vezano na sprejem statuten, na izvedbo zamenjave semeniškega vodstva in na pristanek za ustanovitev Društva bogoslovcev.«³²

Teološka fakulteta je torej kot zasebna cerkvena visoka šola še vedno ostala pod državnim nadzorstvom. Delovanje je priglasila 20. junija 1952, torej deset dni pred izključitvijo iz sklopa javnega šolstva, 19. septembra 1952 pa je dekan dr. Stanko Cajnkarn ministrstvu za notranje zadeve poslal še Statut Teološke fakultete v Ljubljani. Ta je bil v skladu s tedanjo zakonodajo pisan tako, da je omogočal poseganje državnih organov v sprejemanje najpomembnejših odločitev o delu fakultete. Kot tak je bil dosti bolj po okusu državnih kot cerkvenih oblasti, toda bil je pogoj, ki je omogočal nadaljnje delovanje fakultete. Teološka fakulteta je bila po statutu »cerkveni zavod za gojitev bogoslovne znanosti, za izobrazbo in vzgojo duhovniškega naraščaja«. Po željah vladajoče politike je bila med nalogami poleg za teološke fakultete običajne določbe dodano še, da »vzgaja slušatelje v duhu patriotizma do socialistične države FLRJ, da goji versko in narodno strpnost ter spoštovanje drugih

³¹ *Seznam predavanj za študijsko leto 1952-53*, Univerza, Ljubljana 1952.

³² AS 1211, šk. 83, Stanje rimokatoliške cerkve v LR Sloveniji (elaborat Komisije za verska vprašanja iz aprila 1956), 6.

načel ustave FLRJ«. Zasebnost ustanove je predpisoval tudi naslednji člen: »Na fakulteti pridobljene akademske stopnje se smejo uporabljati le na cerkvenem področju.« Fakulteti naj bi vzdrževale škofije na slovenskem ozemlju, bila pa bi pod nadzorom državnih ustanov. Določbam o vodilnih organih fakultete, profesorjih in slušateljih so dodali zahteve, ki so omogočale legalno poseganje državnih oblasti v njeno notranje poslovanje. V členu 13. je bilo, denimo, zapisano: »Izvolitev oziroma postavitev predavateljev kakor tudi dekana in prodekana je pravno veljavna, če pristojni državni organ ne ugovarja izvolitvi oz. postavitvi v roku enega meseca.« Podobni zadržki so veljali tudi za vpis slušateljev, ki so bili obsojeni pred sodiščem ali za prekrške politične narave. Predmetom, običajnim za slušatelje teoloških fakultet, so dodali še razlaganje ustave in zakonov FLRJ ter sociologijo (ki so jo tedanje šolske oblasti razumele kot nekakšen nadomestek za verouk), izpustili pa so za študente ostalih fakultet obvezno predvojaško vzgojo. Tudi za predmete in učne pripomočke je veljalo, da postanejo veljavni, če državni organ o njih nima pomislov. Prav tako je morala fakulteta državnemu organu posredovati v soglasje tudi vse pravilnike, ki bi jih sprejeli na osnovi statuta fakultete.³³

Državni organi so tako dobili pravico veta za vse pomembnejše odločitve v delovanju po novem cerkvenega zavoda Teološka fakulteta. Politične odločitve v zvezi s cerkvenimi vprašanji je oblikovala Komisija za verska vprašanja pri slovenski vladi. Prva leta po prenehanju delovanja Teološke fakultete kot javne ustanove je komunikacija med dolgoletnim dekanom fakultete dr. Stankom Cajnkarjem in dolgoletnim predsednikom komisije za verska vprašanja Borisom Kocijančičem potekala bolj neformalno, na štiri oči, a se je z leti in postopno normalizacijo odnosov med državo in Cerkvijo vse bolj zasidrala v običajno utečenih uradnih poteh. Opozoriti je potrebno, da je bil Cajnkar tudi urednik pri Mohorjevi družbi, član Ciril-metodijskega društva katoliških duhovnikov LRS, da je posredoval še v številnih konfliktnih situacijah v odnosu med državo in cerkvijo, tako da se je običajno le obrobno del srečanj Cajnkar-Kocijančič vrtel okoli problematike teološke fakultete. Vsekakor pa je bil pri tem Cajnkar v hudo nehvaležni vlogi, saj se je soočal z dvojnimi pritiskom. Na eni strani je moral računati na zapreke, ki mu jih je na pot postavljala komunistična oblast, po drugi strani pa je moral za vsak svoj korak iskati soglasje na škofiji, ki pa ga prav tako kot na vladni strani pogosto ni dobil, saj je bil član od cerkvenega vodstva nepriznanega Ciril-metodijskega društva, pa tudi med nekaterimi kolegi zaradi »popustljivega« stališča do državnih oblasti ni užival ugleda, ki bi mu olajšal delo.

Financiranje Teološke fakultete je po spremembah namesto preko proračuna ministrstva za znanost in kulturo potekalo preko Komisije za

³³ AS 1211, š. 141, Statut Teološke fakultete v Ljubljani.

verska vprašanja pri izvršnem svetu Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije (tj. slovenske vlade). Stališče slovenskega političnega vrha je bilo, da morajo Teološki fakulteti še vnaprej zagotavljati primerno višino sredstev, da bi jo tako navezali na državno oblast in ne bi bila odvisna od denarja slovenskih škofij.

Dekan Stanko Cajnkár je imel ob izključevanju Teološke fakultete iz univerze pogovor z vodilnimi slovenskimi politikami o nadaljnjem državnem financiranju fakultete. Tedaj naj bi, po kasnejših Cajnkárjevih zapisih, »imeli predstavniki ljudske oblasti s predsednikom vlade na čelu namen ohraniti samostojno cerkveno fakulteto vsaj z ozirom na prejemke na isti višini, kakor je bila kot del državne visoke šole (oziroma kot samostojna državna Teološka fakulteta). To domnevo potrjuje izjava takratnega predsednika vlade Borisa Kraigherja, dana dekanu Teološke fakultete v času ločitve od univerze, da bo mogoče subvencijo zvišati, če bo to potrebno. Ko so slovenski škofje načeli vprašanje o umestnosti prostovoljnih zbirk za vzdrževanje cerkvene Teološke fakultete, je predsednik vlade izjavil, da takšen način vzdrževanja ni v skladu s socialistično družbeno ureditvijo in da prihaja v poštev samo primerna subvencija ljudske oblasti. Slovenski ordinariji so tako rešitev uvidevno in hvaležno pozdravili.«³⁴

Komisija za verska vprašanja je po teh načelih od srede leta 1952 redno na vsako četrletje nakazala Teološki fakulteti subvencijo v višini pol milijona dinarjev, kar je ustrezalo višini dodeljenih sredstev pred izključitvijo iz javnosti. Ob relativno majhni inflaciji to ni pomenilo bistvenega stagniranja v dodeljevanju sredstev, saj so se vmes našla še kakšna sredstva za enkratne investicije.

Prvič je dekanat Teološke fakultete prosil za povišanje subvencije ob božiču leta 1956, ko je Stanko Cajnkár v prošnji za nakazilo novega obroka subvencije dodal, da je bila od izključitve opredeljena višina subvencije na dva milijona dinarjev, da pa so se od tedaj »cene uslugam in potrebščinam zelo dvignile«, zato je »ob tej priliki ponovil svojo prošnjo, da bi nam Izvršni svet redno subvencijo primerno zvišal.«³⁵

Z letom 1958 je bila subvencija zvišana na 2.600.000 dinarjev, toda tedaj je bilo to že premalo, saj je inflacija v Jugoslaviji že začela naraščati. V nepodpisanem dopisu iz leta 1958 (verjetno poslanem iz komisije za verska vprašanja nadrejenim političnim organom) je razvidno, da bi bilo treba subvencijo dvigniti na približno 3.100.000 dinarjev, da »bi se lahko plače učnega in administrativnega osebja Teološke fakultete vsaj delno približale višini plač javnih uslužbencev«. Sredstva bi se lahko

³⁴ AS 1211, š. 141, Dopis Teološke fakultete – Komisiji za verska vprašanja, 5. 6. 1961.

³⁵ AS 1211, š. 141, Dopis Teološke fakultete – Komisiji za verska vprašanja, 24. 12. 1956. V prvi mapi te škatle so dopisi v zvezi s subvencioniranjem Teološke fakultete v letih od 1951 do 1965.

našla v okviru proračuna verske komisije, ker pa povišanja subvencije ne smejo odobriti sami, so prosili za »načelno stališče, kateri predlog naj se upošteva«.³⁶

Do večjega povišanja subvencije je nato prišlo v začetku šestdesetih let (1960 – 3.000.000 dinarjev, 1961 – 4.000.000 dinarjev), kar pa je bilo realno čedalje manj zaradi vse večje rasti cen življenjskih stroškov. Ob tem pa je treba dodati, da Teološka fakulteta pravzaprav ni bila edina prosvetna ustanova, ki jo je prizadelo naraščanje cen življenjskih potreb. To je veljalo ob koncu petdesetih in v začetku šestdesetih za večino šolskih ustanov in zato se je tedaj začel beg prosvetnega kadra iz šol v bolj plačano gospodarstvo ali državno administracijo. Toda Teološka fakulteta, ki je bila vezana na odmerjeno višino subvencije, ki ni sledila porastu življenjskih stroškov in s tem posledično državnega proračuna, je težave občutila še v večji meri kot ostale ustanove.

Dekan Stanko Cajnkar je zato 5. junija 1961 Komisiji za verska vprašanja obširneje pojasnil težave fakultete, ki so se začele zadnja leta, medtem ko je prva leta po izključitvi subvencija zagotavljala enakopravnost z državnimi fakultetami. V toku desetletja pa so se razmere bistveno poslabšale, je poudaril Cajnkar, na kar je vplivalo tudi dejstvo, da je leta 1961 sedem uslužbencev dobivalo plačo iz subvencije Teološki fakulteti, pet je bilo upokojenih in niso prejeli nikakršnih plač, trije pa so bili plačani kot znanstveni sodelavci komisije za verska vprašanja. Tako niti zaposleni na fakulteti niso imeli med seboj primerljivih plač, še bolj pa je zaostajala višina prejemkov uslužbencev Teološke fakultete za primerljivimi državnimi uslužbenci.³⁷

Teološka fakulteta je nato v naslednjih letih dobila nekaj višje subvencije in nekaj izrednih subvencij, kar pa je v ekonomsko kriznem začetku šestdesetih let (pred gospodarsko reformo sredi šestdesetih) dejansko pomenilo stagniranje.

Profesorji Teološke fakultete, ki so bili do polovice leta 1952 izenačeni z ostalimi univerzitetnimi profesorji, so po novem postali zgolj uslužbenci na zasebni ustanovi in odvisni od tega, kako uspešna je bila ta pri pridobivanju sredstev. Neposredno prizadeti so bili štirje profesorji, ki bi morali priti v letu 1952 v najvišji plačilni razred, nakar bi se lahko v tem plačilnem razredu upokojili. Ker pa je bil po tolmačenju oblasti sklep o prenehanju delovanja Teološke fakultete kot javne ustanove sprejet pred zaključkom postopka o napredovanju v višji plačilni razred, omenjena četverica ni bila upravičena do višje pokoj-

³⁶ AS 1211, š. 141, Zvišanje subvencije Teološki fakulteti v Ljubljani.

³⁷ AS 1211, š. 141, Dopis Teološke fakultete – Komisiji za verska vprašanja, 5. 6. 1961.

³⁸ AS 1211, š. 114, Zapisek o razgovoru med dr. Cajnkarm in predsednikom Komisije za verska vprašanja Borisom Kocijančičem, 2. 7. 1956.

nine. Kocijančič diskusiji o tem problemu nekaj let kasneje, ko ga je Cajnkar zopet uvrstil na dnevni red njunega pogovora, načelno ni nasprotoval in je puščal vprašanje odprto. Vidno pa je bilo, da je oblast v skladu s svojo politiko ločevanja na sebi bolj ali manj naklonjene katoliške mislece bolj poskrbela za teologe, ki so bili člani Ciril-metodijskega društva. Kocijančič je namreč na nekem mestu julija 1956 zabeležil, da se za »Cajnkarka, Lampreta, Janžekoviča in Trstenjaka njihova situacija kot drž. uslužbencev ni v ničemer spremenila, ker so bili premeščeni na druge drž. institucije, dočim so ostali profesorji Teološke fakultete prenehali biti drž. uslužbenci – so privatni uslužbenci fakultete ter zato predpisi o novih prevedbah in upokojitvi zanje ne morejo biti uporabljani.«³⁸

Pravico veta, ki ji jo je dajal statut fakultete, je državna oblast izrabljala za onemogočanje imenovanja profesorjev, ki so se ji kakorkoli zamerili. Ob nameravani zaposlitvi dr. Antona Strleta je npr. Kocijančič junija 1956 Cajnkarju pripomnil, »da za fakulteto samo ni posebno ugodno to, da se okrog nje zbirajo – in to zlasti v zadnjem času – osebe, ki so bile obsojene in so torej suspektne glede svojega političnega zadržanja«. Kocijančič je sicer Cajnkarju na štiri oči omenil, da vladna komisija za verska vprašanja ob nastavitvi ne bo delala zaprek, da pa bo, »če bi se dr. Strle v bodočnosti kaj pregrešil, enostavno zahtevala, da se ga odpokliče«. Cajnkar je poskušal Kocijančiča pomiriti z besedami, da je prepričan, da Strle ne misli storiti ničesar, kar bi ga vrglo v slabo luč, posegel pa je tudi po argumentu, da bo »predaval dogmatiko, ki se predava že 2000 let in torej ne more ničesar spreminjati na predmetu samem«. Ob tem pa je še dodal, da bo že sam poskrbel, da ne bo prišlo do situacije, ko bi morali Strleta odstranjevati s fakultete.³⁹

Drugače pa je bilo jeseni 1962 ob nameri Teološke fakultete, da za honorarnega predavatelja za cerkveno pravo namesti župnika iz Semiča dr. Vinka Bevka. Kocijančič je Bevku 7. novembra 1962 povsem odkrito povedal, da bodo izrabili pravico veta, če bo prišlo do uradnega predloga za njegovo namestitev. Kocijančič je dejal, da so zbrane informacije pokazale, »da je dr. Bevk v svoji neposredni okolici ocenjen kot duhovnik močno nepomirljive narave do vsega novega v naši državi, da je na splošno najslabše ocenjen med vsemi duhovniki v Beli Krajini in končno, da je bil zaradi takega svojega zadržanja in delovanja tudi obsojen pred rednim sodiščem na zaporno kazen.«⁴⁰

³⁹ AS 1211, šk. 114, Zapisek o razgovoru med dr. Cajnkarjem in predsednikom Komisije za verska vprašanja Borisom Kocijančičem dne 2. 7. 1956.

⁴⁰ AS 1211, š. 141, Zabeležka o razgovoru predsednika Komisije za verska vprašanja LRS tov. Borisa Kocijančiča z dr. Vinkom Bevkom, župnikom iz Semiča dne 7. 11. 1962.

V takšnem razmerju do uradnih izključevanj ali prepovedi s strani državnih organov ni prihajalo, saj so vse morebitne zapreke že vnaprej izločili v pogovorih med štirimi ali nekoliko več očmi. Po postopnem normaliziranju odnosov v šestdesetih letih, ko je Slovenija doživljala obdobje t.i. partijskega liberalizma, rimokatoliška Cerkev pa notranjo prenovu na drugem vatikanskem koncilu, je bilo v odnosu med državo in cerkvijo vse manj konfliktov. Na Teološki fakulteti se je to odražalo v dejstvu, da slovenski politiki niso več vztrajali pri izrazitem podpiranju članov Ciril-metodijskega društva, je pa Kocijančič prodekanu dr. Vilku Fajdigi aprila 1964 odločno izjavil, da vsekakor »smatramo za nesprejemljivo vsako odklanjanje članov CMD (=Ciril-metodijskega društva) na mesta profesorjev TF samo zato, ker so člani CMD in da se bomo proti taki diskriminaciji vedno borili.«⁴¹

Profesorji namreč niso bili zgolj na udaru državnih, temveč tudi cerkvenih oblasti. Trije profesorji, ki so poučevali na fakulteti, namreč niso imeli cerkvenega soglasja »nihil obstat« za namestitev na Teološki fakulteti, ker so bili člani Ciril-metodijskega društva katoliških duhovnikov. To je veljalo za dekana dr. Stanka Cajnkarja, dr. Maksa Miklavčiča in dr. Janeza Oražma.⁴²

Študenti - bogoslovci so po izločitvi Teološke fakultete iz univerze izgubili status, ki so ga uživali dotlej in kot so ga uživali njihovi kolegi na državnih fakultetah. Ker se več niso mogli izkazati kot študentje v javnem šolskem sistemu, so izgubili s tem statusom povezane pravice. Najbolj hitro so, kot je zapisal Matej Kobal, občutili izgubo možnosti »odlaganja služenja vojaškega roka, čemur je sledil vpoklic približno polovice mladih teologov«. Dekan dr. Stanko Cajnkar je posredoval in uspel rešiti, kar je bilo v dani situaciji možno.⁴³

Da bi reševali nadaljnje težave, s katerimi so se srečevali študenti teologije, so ustanovili stanovsko društvo. Državna oblast je imela v mislih ustanovitve »društva, ki bi bilo nekak podmladek Ciril-metodijskega društva«. Semeniško in fakultetno vodstvo ter škof Vovk nad tem seveda niso bili navdušeni in »škof Vovk je dal pobudo za obnovo že pred vojno obstoječega Cirilskega društva«. Sestavili so pravila, ki so bila sprejemljiva tako za državno kot za cerkveno oblast, in 28. novembra 1952 izvedli ustanovni občni zbor.⁴⁴ V okviru društva so nato razvili dejavnost, sorodno delu drugih študentskih društev. »Poleg drugega

⁴¹ AS 1211, š. 141, Zabeležka o razgovoru predsednika Komisije za verska vprašanja SR Slovenije Borisa Kocijančiča s prodekanom Teološke fakultete v Ljubljani dr. Vilkom Fajdigo dne 2. 4. 1964.

⁴² AS 1211, š. 141, Izvleček iz zabeležke o razg. Preds. KVV SRS B. Kocijančiča z vsemi tremi slov. ordinariji, dne 7/1-1966.

⁴³ M. Kobal, *n. d.*, 36.

⁴⁴ M. Kobal, *n. d.*, 36.

delovanja je društvo v smislu svojih pravil skrbelo in se zavzemalo za socialne in zdravstvene ugodnosti, kakršne imajo študenti drugih fakultet«, ohranjalo pa je tudi stike s študenti drugih fakultet, v Ljubljani predvsem s Filozofsko fakulteto.⁴⁵

Za eno od prvih nalog si je Cirilsko društvo zadalo, da bi doseglo čim večje izenačevanje pravic bogoslovcev s pravicami študentov drugih fakultet, pri tem pa jih je podpiralo tudi vodstvo fakultete. Teološka fakulteta je vlogo s prošnjo za izenačitev pravic teologov s študenti državnih fakultet poslala marca 1954, Komisija za verska vprašanja pa je vlogo obravnavala na seji 5. aprila 1954. Načelno je bila komisija za to, da prošnji v okviru danih zakonskih možnosti ugodijo. Eden od argumentov je bilo tudi ugodno vzdušje, ki naj bi ga ustvarjalo Cirilsko društvo. Povsem konkretno pa so poudarili, da študente teologije neupravičeno enačijo z ostalimi pri dopolnilni predvojaški vlogi, ki za bogoslovce ni potrebna (kot sem že omenil, v statutu ni bila omenjena).⁴⁶ Tovrstno stališče je potrdila tudi šolska oblast, saj je sekretar sveta za prosveto in kulturo LR Slovenije Vlado Vodopivec komisiji za verska vprašanja dva meseca kasneje poročal, da ni smiselno »pritegovati bogoslovcev k dopolnilni predvojaški vzgoji in naj bi jih zadevala le obveznost običajnega vojaškega roka«.⁴⁷

Cirilsko društvo bogoslovcev je aktivnost pri izenačevanju položaja študentov raztegnila še na druga področja. Pri Jugoslovanskih državnih železnicah in nato pri Komisiji za verska vprašanja so zaprosili, da bi bili tudi študentje Teološke fakultete deležni enakega popusta pri ekskurzijah kot dijaki in študentje državnih fakultet. Cirilsko društvo se je dogovarjalo tudi o tem, da bi socialno zavarovanje bilo enako kot za ostale študente.⁴⁸ Vodilni pri Komisiji za verska vprašanja so menili, da bi lahko prošnjam načeloma ugodili, da pa bi morali biti popusta deležni samo člani Cirilskega društva in ne vsi bogoslovci, tako da bi bilo tudi to nekakšna ekonomska »prisila« za večje včlanjevanje v društvo.

Poleg pravice veta za namestitve profesorjev si je oblast izposlovala tudi pravico veta za vpis študentov, ki so prišli navzkriž z državno zakonodajo ali doživeli drugačno soočanje z državnim represivnim aparatom. Cajnkar je ob takšni priložnosti, ko je interveniral za mladega bogoslovca, ki je po obsodbi potreboval pisni pristanek za vnovičen vpis na teološko fakulteto, Kocijančiču namignil, »češ, saj človeku, kateremu so od-

⁴⁵ M. Kobal, *n. d.*, 40.

⁴⁶ AS 1211, š. 5, Zapisnik 7. seje Komisije za verska vprašanja pri Izvršnem svetu LS LRS, 5. 4. 1954.

⁴⁷ AS 1211, š. 141, Dopis Sveta za prosveto in kulturo LRS – Komisiji za verska vprašanja, 14. 6. 1954.

⁴⁸ AS 1211, š. 141, Uradni zaznamek (6.5.1954).

prte vse fakultete v državi, ne bi smela biti zaprta samo teološka fakulteta«. ⁴⁹

Društvo bogoslovcev, ki si ga je državna oblast predstavljala kot »nekak podmladek v odnosu na CMD« (=Ciril-metodijsko društvo), je zelo razmahnil svojo dejavnost, po navedbah Mateja Kobala pa se je vseskozi srečevalo z »očitki, da ga je ustanovila država in da je proticerkveno usmerjeno«. ⁵⁰ Da ni bilo tako, kaže tudi poročilo Komisije za verska vprašanja, da »društvo s svojim dosedanjim delom ni izpolnilo pričakovanj« (slovenske politike). ⁵¹ Tudi to društvo je bilo, tako kot številni duhovniki in cerkvene ustanove, razpeto med državno in cerkveno oblast, od katerih nobena ni bila pripravljena popuščati in mu priznati pravic do samostojnega in nemotenega delovanja.

Poleg omenjenih največjih težav se je v svojem delu Teološka fakulteta srečevala še s številnimi manjšimi, ki so bile prav tako posledice dejstva, da je bila to zasebna ustanova in v pravnem oziru ni bila izenačena z ustreznimi državnimi zavodi. Tako, denimo, ni mogla po istih poteh kot javne znanstvene ustanove pridobivati sredstev in dovoljenj za uvoz strokovne literature, ki so jo pri delu nujno rabili. Tudi pri tem so bili odvisni od ad hoc rešitev, a se pri tovrstnem reševanju vedno kaj zatakne. Ministrstvo za notranje zadeve je tako novembra 1952 izdalo dr. Romanu Tomincu dovoljenje za nabavo literature v tujini in po tej poti so uvažali tudi knjige za potrebe teološke fakultete. Do januarja 1954 je potekala nabava nemoteno, nato pa so na carinski upravi menili, da je potekla veljavnost dovoljenja in da bi ga bilo potrebno obnoviti. Cajnkár je moral vnovič intervenirati pri pristojnih organih, do rešitve problema pa je znanstvena literatura obležala na policah carinske uprave pošte v Ljubljani. ⁵²

Upravljanje teološke fakultete je bilo v takšnih pogojih precej neenačrtno, odvisno od trenutne politične situacije, ki pa se je v odnosu med državo in cerkvijo kljub vsemu izboljševal. Toda tudi znotraj samega državnega vrha so obstajala različna stališča, kako obravnavati cerkveno šolstvo, njihove zasebne gimnazije in teološko fakulteto. Pri tem je Slovenija v posameznih zadevah precej odstopala od prakse v drugih republikah ali od stališč zveznih oblasti. Vsekakor pa je odnos oblasti do teološke fakultete sledil širšim odnosom med državo in rimokatoliško cerkvijo v Jugoslaviji. Konfliktnim petdesetim so nato sledila bolj mirna šestdeseta, ko sta obe strani pokazali interes do normalizacije odnosov. Septembra 1960 so jugoslovanski škofje na letni konferenci v Zagrebu naslovili na zvezno versko komisijo spomenico o položaju katoliške Cerkve v Jugoslaviji, ena od njenih zahtev pa je bila ponovna prošnja za popolno izenačitev študentov teologije s študenti državnih fakultet. Pritisk represivnih organov države na duhovnike je začel popuščati, po smrti škofa Rožmana leta 1959 in kardinala Stepinca leta 1960 pa na

čelu katoliške Cerkve v Sloveniji oziroma Jugoslaviji nista več bila za jugoslovanske državnike kot sogovornika nesprejemljiva »državna izdajalca«. V Vatikanu so se začele stvari hitro spreminjati po smrti Pija XII leta 1958. Vrata dialogu s komunistično državo je odprl njegov naslednik Janez XXIII, do podpisa meddržavnega sporazuma med Jugoslavijo in Vatikanom pa je prišlo junija 1966 v Beogradu v času papeževanja Pavla VI.⁵³

Po Rožmanovi smrti je veliki kancler fakultete postal Anton Vovk, ki je bil septembra 1960 na fakulteti promoviran za častnega doktorja, slovesnosti pa sta se udeležila tudi predsednik in tajnik komisije za verska vprašanja. Da ne bi velikega kanclerja v doktorja promoviral dekan, ki mu je bil po cerkveni zakonodaji podrejen, so to nalogo zaupali nekdanjemu profesorju Teološke fakultete v Ljubljani in tedanjemu beograjskemu nadškofu dr. Josipu Ujčiču.⁵⁴ Še posebej pa je bilo na zunaj vidno znamenje izboljšanja odnosov med Cerkvijo in državo v Sloveniji leta 1963, ko so se pogreba nadškofa dr. Antona Vovka udeležili tudi predstavniki državne oblasti. Komisija za verska vprašanja se je ob tem odločila, da »namesto venca pokojnemu nadškofu msgr. dr. Antonu Vovku pokloni Teološki fakulteti v Ljubljani znesek din 500.000« in da je ta denar »dan na prosto razpolago v okviru rednih potreb Teološke fakultete«.⁵⁵

Iskanje modusa vivendi s Cerkvijo v šestdesetih letih se je odražalo tudi v življenju Teološke fakultete, pri nekaterih vprašanjih ji je to koristilo bolj, drugje manj. Slednje velja za državne subvencije, ki so začele stagnirati. Do beograjskega sporazuma je namreč država redno nakazovala dotacijo, ki – po navedbah elaborata Komisije za verska vprašanja – »predstavlja glavni vir dohodkov fakultete za delovanje, ker smo zainteresirani na čim večji neodvisnosti od ordinarijev. Prispevki škofij za vzdrževanje so namreč minimalni«. Ker pa se višina dotacij že nekaj let ni spreminjala, so se v komisiji spraševali, če je torej tovrstno financiranje »še lahko instrument naše politike«. Vodstva katoliške Cerkve na Slovenskem stagniranje državne podpore ni motilo, saj »načeloma nepadajo politiko državnih podpor cerkvenim organom in poedincem, pri

⁴⁹ ARS, IS-KPK, f. 10, 301/55.

⁵⁰ M. Kobal, *n. d.*, 36.

⁵¹ AS 1211, šk. 88, Poročilo o stanovskih društvih duhovnikov (nadatirano, sredi petdesetih let).

⁵² ARS, IS-KPK, f. 6, 25/54.

⁵³ M. Režek, *Država in Katoliška cerkev v Jugoslaviji (1945-1966)*, v: A. Šelih, J. Pleterski (ur.), *Država in cerkev*, Ljubljana 2002, 318-321.

⁵⁴ S. Cajnkar, *n. d.*, 190.

⁵⁵ AS 1211, š. 141, Dopis Komisije za verska vprašanja – Dekanatu Teološke fakultete, 11. 6. 1963.

čemer je za našo republiko največ pripomb glede dotacije Teološki fakulteti, (...) nasprotno pa samo vodstvo Teološke fakultete kakor tudi poedinci, ki podporo prejemajo, nimajo nikakih pomislekov in najčesče celo obsojajo škofo zaradi njihovih tozadevnih stališč.⁵⁶

Ob stagniranju državnih subvencij fakulteti in s tem povezanim stagniranjem prihodkov profesorjev je Stanko Cajnkar hudomušno ocenil, da »je to morda vsaj na videz v skladu z željo, da bi naj bila Cerkev resnično 'Cerkev ubogih'.«⁵⁷

Pri predsedniku komisije za verska vprašanja so se 7. januarja 1966 zglasili vsi trije slovenski ordinariji in med drugim načeli tudi vprašanje vodstva Teološke fakultete. Ljubljanski nadškof Jože Pogačnik je omenil, da si želijo zamenjavo na vrhu, saj »se dekan te fakultete ni menjal že vsa leta po vojni, kar je nenormalno in edinstveno«. Dodal je, da se že na fakulteti sami »posmehujejo in se slišijo pripombe, da sta samo Maršal Tito in dr. Cajnkar vedno izvoljena«. Če bi prišlo do zamenjave, je dodal Pogačnik, bi lahko verjetno v Rimu izposlovali »nihil obstat«, torej pristanek Cerkve za imenovanje članov Ciril-metodijskega društva Cajnkarja, Miklavčiča in Oražma za polnopravne predavatelje Teološke fakultete.⁵⁸ Po načelnem dogovoru državnih in cerkvenih oblasti je bila nato izvedena sprememba in so si profesorji za dekana za naslednje študijsko leto izbrali dr. Antona Trstenjaka (ki je bil, kot je zapisal Pogačnik, »pri vladi 'persona grata'«), nadškof Pogačnik pa je pri kongregaciji ponovil vlogo za podelitev »nihil obstat« za imenovane tri profesorje.⁵⁹

V letih po sklenitvi beograjskega protokola se državna oblast ni več tako neposredno, z grožnjo veta, vpletala v volitve dekana Teološke fakultete, tako da Cajnkar po enoletnem vnovičnem dekanovanju v študijskem letu 1967/68 ni bil več izvoljen in ga je zamenjal pred leti za oblast sporni dr. Vinko Fajdiga, tako da so bili poslej dekani iz vrst tistih teologov, proti katerim cerkveno vodstvo ni imelo pomislekov. Za Cerkev sporne profesorje »nihil obstat« ni bil dosežen, kar je zasejalo med predavateljski kader fakultete nelagodja in govorice, da nekdo iz Ljubljane o omenjeni trojici pošilja v Rim slaba poročila, pa čeprav jih je podprl ordinariat.

Kot je bilo razvidno, je Teološka fakulteta po letu 1945 doživela različne spremembe svojega položaja v šolskem sistemu. Toda ker nobene

⁵⁶ AS 1211, šk. 54, Pregled verskih skupnosti v SR Sloveniji, njihovih kadrov in ekonomska moč (elaborat Komisije SR Slovenije za verska vprašanja, 25.12.1967), str. 18-19.

⁵⁷ S. Cajnkar, *n. d.*, 180.

⁵⁸ AS 1211, š. 141, Izvleček iz zabeležke o razg. Preds. KVV SRS B. Kocijančiča z vsemi tremi slov. ordinariji, dne 7/1-1966.

⁵⁹ AS 1211, š. 141, Prepis dopisa nadškofa J. Pogačnika – *Sacrae congregationi de seminaris et studium Romae*, 2.7.1966.

spremembe nikoli niso enoznačne in lahko v vsakem slabem najdemo kaj dobrega oziroma v vsakem dobrem kaj slabega, so tudi v teh težavnih pogojih bogoslovci našli kaj vedrejšega. Morda pa je po tem, ko je leta 1952 Teološka fakulteta prenehala biti državna ustanova, kdo našel zadoščenje tudi v tem, da je bilo treba naročiti in uporabljati nove žige Teološke fakultete in je iz njega kot simbol državne ustanove izpadel grb Ljudske republike Slovenije s peterokrako zvezdo na vrhu, sredi novega žiga pa ga je nadomestil stiliziran križ.

Viri in literatura

Arhivski viri (kratice)

- ARS — Arhiv Republike Slovenije
AS 231 — Fond Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije, šk. 55.
AS 1211 — Fond Komisije za odnose z verskimi skupnostmi, šk. 5, 54, 83, 88, 114, 141.
PV LRS — Fond Predsedstva vlade Ljudske republike Slovenije, š. 19.
ZAMU — Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani.

Literatura

Broz, Josip - Tito: *Borba za socialistično demokracijo*, 6. zv., Cankarjeva založba, Ljubljana 1956.

Cajncar Stanko, *Delo fakultete po ločitvi od univerze*, v: BV 29 (1969), Slavnostna številka Bogoslovnega vestnika ob zlatem jubileju Teološke fakultete v Ljubljani 1919-1969, 179-202.

Benedik Metod in drugi (ur.), *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*, Družina, Ljubljana 2002.

Fajdiga Vilko, *Iz kronike Teološke fakultete v Ljubljani v letih 1945 do 1965*, v: BV 25 (1965), 187-190.

Fajdiga Vilko, *Ob petdesetletnici – nov statut*, v: BV 29 (1969), 384-395.

Gabrič Aleš, *Odpušcanje profesorjev Univerze v Ljubljani zaradi politično-ideoloških vzrokov*, v: *Objave*, št. 6, oktober 2000 (Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani : Poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev), 12-32.

Griesser Pečar Tamara, *Pomen »osvoboditve« za slovensko katoliško cerkev*, v: A. Gabrič (ur.), *Slovenija v letu 1945*, Zveza zgodovinskih

društev Slovenije, Ljubljana 1996, 111-138.

Kobal Matej, *Delo slovenskih študentov teologije od konca vojne do danes*, v: BV 50 (1990), 35-40.

Kolar Bogdan, *V Gospoda zaupam. Iz zapisov nadškofa Antona Vovka*, Družina, Ljubljana 2000.

Pangerl Viljem, *Cerkev v Sloveniji po drugi svetovni vojni*, v: M. Benedik (ur.), *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, Mohorjeva družba, Celje 1991, 235-251.

Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919-1969, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1969.

Režek Mateja, *Država in Katoliška cerkev v Jugoslaviji (1945-1966)*, v: A. Šelih, J. Pleterski (ur.), *Država in cerkev*, SAZU, Ljubljana 2002, 309-321.

Režek Mateja, »Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana«. *Odnosi med državo in katoliško cerkvijo v letih 1949-1953*, v: *Zgodovinski časopis* 53 (1999) št. 3, 367-390.

Seznam predavanj za ... semester ..., Univerza, Ljubljana 1945-1952.

Smolik Marijan, *Kronika državne Teološke fakultete*, v: BV 29 (1969), 171-178.

Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije, 1946.

Uradni list Ljudske republike Slovenije, 1949.

Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije, 1945.

Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945-1954 [zbrala in avtorica dodatnega besedila Darinka Drnovšek], Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 2000.

Živojinović Dragoljub R., *Vatikan, katolička crkva i jugoslovenska vlast 1941-1958*, Prosveta, Beograd 1994.

Zbornik ob sedemdesetletnici Teološke fakultete v Ljubljani 1919-1989, v: *Bogoslovni vestnik* (BV) 50 (1990), št. 1-2.